

TRYGVE BRATTELI

Foredrag i Oslo Handelsstands Forening
torsdag 17. februar 1972.

Målrettet samfunnsplanlegging og privat næringsliv.

(Manuskript)

Vår tids samfunn er preget av sterke brytninger og hurtige skiftninger. Det er et samspill av flere krefter som virker inn på dette. Den sterkeste understrømmen springer ut av tidens vitenskap og forskning, som kommer til uttrykk i den teknologiske utviklingen. Den er den mest dyptvirkende årsak til mange av våre dagers samfunnsendringer, til godt og til vondt.

Det enkelte menneske, den enkelte bedrift og det enkelte lokale samfunn kan ofte føle avmakt mot den nye teknologi. Selv en enkelt, organisert nasjon kan ofte synes å stå overfor samfunnspåvirkende krefter som det ikke kan styre, men bare må tilpasse seg.

Likevel er det så at den teknologiske utvikling er skapt og holdes vedlike av mennesker, bedrifter og institusjoner. Den er resultatet av beslutninger truffet av private og offentlige organer, rettet mot å løse visse nære mål, - eller for simpelthen å

tilfredsstillende menneskenes umettelige vitebegjær.

Men teknologien har en indre dynamikk som ofte gjør det vanskelig å kontrollere de nye mulighetene som den åpner vegen for.

Avansert teknologi søkes styrt etter den moderne produksjons krav om effektivitet. Dette har materielt sett gitt oss de mektigste vekstimpulser verden noen gang har opplevd. Samtidig skaper dette dyptgående samfunnsproblemer av en art og av dimensjoner som vi heller aldri tidligere har vært vitne til.

Sterke sosiale brytninger og understrømmer følger den teknologiske utviklingen som en siamesisk tvilling. Vi møter dette på våre arbeidsplasser og i våre nye drabantbyer. I internasjonal målestokk møter vi forandringenes spenninger så vel i verdens rikeste som i dens fattigste land. Dette vekker en økende sosial selvbevissthet, en streben etter å kontrollere kreftene. Vi møter i stigende grad menneskelige krav om økt innflytelse på forhold og på avgjørelser som virker inn på deres egen situasjon og deres daglige livsvilkår.

Det er vel i dag svært få - om noen - som tror at et godt samfunn kan formes ved et fritt spill av de mektige økonomiske krefter moderne teknologi har utløst. Det spill gir ikke noen garanti for å tjene menneskene på beste måte. Det stilles derfor et økende krav til en aktiv innsats fra samfunnets styrende organer, om en mer målrettet samfunnsplanlegging og en sikrere styring av utviklingen.

Som et ledd i dette stilles det i dag som en viktig samfunnsoppgave å sørge for en mer harmonisk

utbygging av de enkelte distrikter og landsdeler. De tradisjonelt virkende krefter har ført til en stigende konsentrasjon av økonomisk virksomhet og bosetting, samtidig som andre områder av landet stagnerer og avfolkes.

De sosiale og kulturelle krav som følger av økende velstand, vil ofte styrke slike tendenser til konsentrasjon. Dette er et fenomen som trer fram i alle land, i moderne industriland og i utviklingsland, og det synes å være nokså uavhengig av forskjell i samfunnssystemer. I noen grad kan en slik utvikling være forsvarlig både fra et samfunnsøkonomisk og fra et velferdssynspunkt. Den er imidlertid i ferd med å ta et omfang som verken er samfunnsøkonomisk/eller lønnsomt eller velferdsmessig ønskelig. Både pressområdene og fraflyttingsområdene er tapere i denne utvikling.

Det har etter hvert blitt bred politisk enighet om at det er ønskelig å endre denne utvikling - få den under kontroll og styring. En rekke virkemidler er tatt i bruk for dette formålet. Det har imidlertid vist seg svært vanskelig å bryte den onde sirkel. Dette skyldes blant annet at kravene fra driftsøkonomi og effektivitet ofte trekker i annen retning enn hensynene til total samfunnsøkonomi og menneskelig velferd.

Ofte kan nok utviklingen også være sterkt tradisjonsbundet. Den kan være påvirket av utilstrekkelig viten om muligheter for etablering og drift andre steder. Eller mangel på dristighet ved beslutninger om plassering av bedrifter kan føre til en

sentral lokalisering som ikke engang behøver å være bedriftsøkonomisk betinget.

Regjeringen kan i sin distriktspolitikk ikke gi opp selv om sterke strømninger trekker i retning av økt konsentrasjon og urbanisering. Ut fra et samfunnsmessig helhetssyn finner vi det riktig å søke fram til en bedre spredning av industri og andre arbeidsplasser. Det må være vår nasjonale målsetting at de ulike distrikter og landsdeler gis det nødvendige grunnlag for å utvikle lokale sentra med tilstrekkelig varierte arbeidstilbud. Disse må ha en tilfredsstillende standard for undervisning og for sosiale og kulturelle vilkår.

Regjeringen har for kort tid siden lagt fram en stortingsmelding om regionalpolitikk og landsdelplanlegging. Den vil gi grunnlag for en bred debatt og avklaring om vår nasjonale målsetting og landsplanlegging for bosetting og for lokalisering av industri og annen virksomhet.

Om ikke lenge vil det bli lagt fram en annen stortingsmelding om virkemidler i distriktspolitikken. Dette har vært et meget diskutert og delvis omstridt spørsmål i mange år. Hos enkelte kan vel dette ha etterlatt det inntrykk at det på dette område er mye skrik og lite ull - mange taler og små resultater. Dette pessimistiske syn bør imidlertid ikke overdrives. Det gir erfaringene ikke grunnlag for. En ikke ønsket utvikling ville sikkert fått en mye større styrke, om vi ikke hadde hatt de mange positive mottiltak som nå gjennom mange år har vært satt i verk.

En annen sak er det at det her stadig trenges nye vurderinger og gjerne også eksperimentering. De praktiske resultater må i framtiden bli bedre enn det vi hittil har oppnådd. Uten effektive virkemidler vil landsplaner og region- og fylkesplaner bare ha teoretisk interesse. Videre og langsiktige samfunnsinteresser må settes inn som et korrektiv til de snevrere rent bedriftsøkonomiske motiver til lokalisering. Siktepunktet må være at de to ulike sett av motiver i større grad kan bringes til å trekke sammen når beslutninger skal treffes om lokalisering av bedrifter og arbeidsplasser.

Et åpent og aktivt samarbeid mellom myndigheter og bedrifter vil være et viktig ledd i dette arbeid. Det er Regjeringens hensikt i første rekke å satse på tiltak og aktivt samarbeid som kan stimulere til at en større del av den økonomiske vekst kommer utenom det sentrale østlandsområdet og noen få av de største byområdene i Sør-Norge. Skulle det bli nødvendig, vil Regjeringen være rede til også å ta i bruk mer restriktive virkemidler i særlig utsatte pressområder.

I nær sammenheng med dette er et annet område der kravene blir stadig sterkere om en målrettet planlegging og innsats fra samfunnets side. Jeg tenker på miljøvernet og naturvernet.

Problemene med miljøvernet er ikke av ny dato. I de senere år har utnyttelsen av ressursene imidlertid skjedd så raskt og vært så omfattende at de miljømessige skadevirkninger har blitt åpenbare for alle. Uten effektive mottiltak vil nedbrytningen av vårt

naturmiljø skje i et tiltakende tempo med den økende industrialisering og velstandsutvikling. Flere internasjonale kongresser har meget klart fastslått hvilke miljøproblemer som er i ferd med å bygge seg opp som et biprodukt av den teknologiske utvikling og vår moderne sivilisasjon.

De stadig tiltakende forurensinger er blitt et hovedemne for den internasjonale miljøvernkonferansen som De forente nasjoner planlegger i Stockholm neste år. Det regnes med at omlag 1500 forskere, industrieksperter og politikere fra de fleste av verdens land vil delta her.

En slik miljøvernkonferanse arrangert av De forente nasjoner understreker to vesentlige forhold: den dimensjon og utbredelse forurensningsproblemene har antatt og den internasjonale karakter disse problemer har fått. Den senere tids skitne snøfall her hjemme har demonstrert på en klar måte at forurensningene respekterer ingen landegrense. Derfor spør en avis - noe overdrevet - om vårt land er i ferd med å bli Europas søppelkasse.

Stillet overfor slike formidable problemer, kan ingen la seg stanse av konvensjonelle betraktninger om statens oppgaver. Ingen vil i dag se miljøvernet som en sak for den enkelte bedriftseier eller grunneier. Bare en samfunnsmessig planlegging og styring kan sikre at økonomisk vekst skjer som en langsiktig og allsidig disponering av naturressursene, hvor det samtidig tas hensyn til den rolle naturmiljøet spiller for menneskenes helse og trivsel. Det er dette hovedsyn som er lagt til grunn for det nye miljøverndepartementet Regjeringen har ferdig opprettet.

En effektiv miljøvernpolitikk vil koste penger. Bedre renseanlegg og anordninger for å redusere framtidige forurensninger kan føre med seg betydelige utgifter. De vil øke kostnadene ved investeringer i nye produksjonsanlegg. Til dette kommer tiltak med sikte på å bøte skader som gjennom lengre tid har ført til forringelse av naturmiljøet. Vi kan på en måte se forurensningene som en kostnad med vår produksjon og levemåte, som vi hittil har holdt utenom regnskapet. Det blir nå et stadig mer allment syn at den enkelte bedrift må ta disse utgiftene med i beregningen av sin rentabilitet. Den må regne med de samfunnsmessige kostnader den påfører omgivelsene gjennom forurensning og andre former for forringet naturmiljø. Disse spørsmål er nå gjenstand for lovgivning i en rekke industriland.

I samband med de europeiske integrasjonstendenser snakkes det ofte om harmonisering. I naturvernet får en klart demonstrert behovet for en slik harmonisering av lovverket. Uten internasjonale kodekser, vil bedrifter i land med strenge regler mot forurensning stilles konkurransemessig ugunstig i forhold til konkurrenter som fortsatt kan overlate forurensningsproblemene til samfunnet. En del viktige økonomiske prinsipper i denne sammenheng vil Regjeringen søke å avklare ved behandlingen av en foreliggende komitéinnstilling om finansieringsordningen for utbygging av vann- og kloakkanlegg.

Det kapitalistiske industrisamfunn som ble forsert framover av den første verdenskrigen og den

etterfølgende gjenreising, kom inn i sin historiske krise i overgangen fra 1920- til 1930-årene. Overleverte institusjonelle former satte ikke menneskene i stand til å beherske de veldige økonomiske krefter de selv hadde frambrakt. Behovet for å skaffe kontroll over de økonomiske konjunktorene, sto fram som en av de største utfordringer for samfunnets ledelse.

Den teoretiske innsikt og stadig videregående praktiske evne til å beherske de økonomiske konjunktorene, er et av de store framsteg i de industrialiserte samfunn i siste generasjon. Dette kan vi fastslå selv om det stadig avdekkes ufullkommenheter og inntreffer bakslag. De fleste industriland har kommet inn i en tidsperiode av permanent vekst. Vi har i de siste 25 år unngått alvorlige depresjoner og massearbeidsløshet, selv om enkelte land opplever perioder med stagnasjon og midlertidige tilbakeslag.

Denne permanente ekspansjon har bare vært mulig fordi det har vært akseptert som en samfunnsoppgave og et politisk ansvar å sikre økonomisk stabilitet og vekst. For dette formål har den politiske ledelse i de fleste land fått til rådighet effektive virkemidler. Med dem kan de foreta nødvendige inngrep for å dempe en overopphetet økonomi, eller stimulere en sviktende etterspørsel.

I vårt land har vi vært i stand til siden krigen generelt å holde oppe et høyt aktivitetsnivå og høy sysselsetting. Likevel har vi ikke kunnet unngå betydelige omstillingsvansker. De er dels en følge av

den teknologiske utviklingen, og dels av skiftninger i etterspørsel og markedsforhold. Vår økonomi er sterkt utadvendt, vi må ha ytre markeder for en meget stor del av vår produksjon. Dette forsterker nødvendigheten av stadig å gjennomføre tidsmessige tekniske og organisasjonsmessige omstillinger, og foreta påkrevde strukturendringer innenfor enkelte næringer. Utviklingen har gjort dette til et sentralt samfunnsproblem. Omstillingsproblemene har fått et slikt omfang, og er blitt av slik betydning for økonomisk stabilitet og vekst, at erfaringene viser de ikke bare kan overlates til den bedrift eller bransje som i øyeblikket rammes.

Det har vært satt i verk en rekke spesielle tiltak på privat økonomisk hold, men de har ofte vært utilstrekkelige. Vi kan ikke unngå at produksjonsmåter blir foreldet og at bedrifter i blant faller ut. Dette skaper naturlig stor usikkerhet og mange problemer for de ansatte, det rammer lokalsamfunnet og andre berørte sterkt. Det er derfor viktig å bygge opp et beredskap for å forebygge innskrenkninger og nedleggelser av bedrifter, og for å lette den omstilling som må til.

Et slikt beredskap krever i våre dager aktiv medvirkning og tiltak også fra myndigheter og politisk ledelse. Det kan i mange situasjoner også kreve innsats av kapital som vanskelig kan skaffes gjennom tradisjonelle kanaler. Det offentlige har allerede ved flere anledninger tatt aktiv del for å bringe truede bedrifter over på et nytt og trygt grunnlag.

Eller tiltak for å vinne over vansker som har oppstått som følge av at bedrifter har gått overende. Et nylig eksempel på dette er Industridepartementets medvirken til en større bedriftssammenslutning og refinansiering innenfor tekstilindustrien.

Slike omstillingsproblemer må vi regne med som faste ledd i vår fortsatte industrielle utvikling. Regjeringen mener derfor det er behov for at også staten etablerer organer med sikte på å arbeide med oppgaver av denne art. Det er Regjeringens plan i løpet av denne Stortingssesjonen å legge fram forslag om å opprette et eget institutt for industriell vekst og omstilling.

Jeg vil i denne sammenheng understreke betydningen av i et lite land som Norge å treffe hensiktsmessige tiltak for en samordnet innsats av alle de krefter som kan bidra til framtidens industrielle utvikling. Dette er et behov som foreligger uansett tempoet i den europeiske integrasjonen, og uansett hvordan Norge institusjonelt plasserer seg til denne integrasjon. I alle fall trengs det et bredt samarbeid på nasjonalt grunnlag.

Finansieringsinstituttet for vekst og omstilling skal derfor være noe langt mer enn et organ for katastrofehjelp når bedrifter bryter sammen. Instituttet bør bygges ut til å bidra med bedriftssamarbeid, spesialisering, omlegging av produksjon og reising av ny industri på grunnlag av forskning og ny teknikk. I tilknytning til finansieringsinstituttet bør det så organiseres et bredt samarbeidsmiljø hvor myndighetene, kredittinstitusjonene, forskningsinstitusjonene,

lønnsstakernes og næringslivets organisasjoner og de enkelte bedrifter kan medvirke til en moderne industriutvikling. Innenfor dette miljø vil en kunne etablere spesielt sakkyndige ad hoc grupper for de enkelte oppgaver det er aktuelt å ta opp.

Alle er klar over at de store lønns- og inntektsoppgjørene virker sterkt inn på den økonomiske og sosiale utviklingen. Det er ingen enkel sak å samordne disse oppgjør med den økonomiske politikken. Fra flere hold blir det antydnet ønsker om et mer forpliktende samarbeid mellom myndighetene og organisasjonene om dette. Det offentlige er allerede sterkt inne på dette område. Staten og kommunene er part i lønnsavtaler med meget store grupper av lønns-takere i administrasjon, offentlige bedrifter og annen virksomhet. Videre forhandler staten avtaler med jordbruket og fisket. Endelig står staten for pensjoner og trygder som er en vesentlig del av de totale inntekter.

Samtidig er det hos oss en sterk tradisjon at arbeidslivets organisasjoner på eget ansvar ønsker å forhandle avtaler for det private arbeidsliv. Sterke og ansvarsbevisste organisasjoner fører disse forhandlinger. Det har åpenbare fordeler at partene selv gjennom organisasjonsmessige vedtak tar ansvaret for avtalene.

Hittil har staten i det vesentlige stått for en del spesielle tiltak i forholdet til oppgjørene i det private næringsliv. I egne organer bringer Regjeringen de viktigste parter i inntektsoppgjørene i kontakt med hverandre. Der kun de seg imellom og

med myndighetene utveksle synsmåter på det aktuelle oppgjør. Kontakten kan bidra til en viss samordning med statens egne tiltak. Gjennom Det tekniske beregningsutvalget søker en under partenes kontroll å skaffe til veie et mest mulig objektivt økonomisk grunnlagsmateriale. Herunder foretas det beregninger om de økonomiske virkninger av forskjellige mulige oppgjør.

Det er mulig at inntektsoppgjørene i framtiden vil spille enda større rolle enn hittil. Her reises lavtlønns- og likelønnsproblemer, krav fra folkegrupper og landsdeler som mener de henger etter i velstandsutviklingen. Pensjoner og trygder spiller en stadig større rolle både sosialt og samfunnsøkonomisk. Dessuten rettes en økende oppmerksomhet generelt sett mot inntektsfordeling og formuesfordeling i samfunnet.

Disse innfløkte forhold skaper behov for en bedre samordning av inntektspolitikken i videste forstand. Regjeringen har foreslått opprettet et Forbruker- og administrasjonsdepartement. Det vil gjøre det praktisk mulig å samle i ett departement de fleste tiltak av inntektspolitisk karakter. I det nye departement skal det bli muligheter og ansvar for en samlet vurdering av den inntektspolitiske virkning av private og offentlige inntektsoppgjør, skatter, subsidier og prispolitikk, trygdeytelser og andre avgjørelser som påvirker utvikling og fordeling av inntekter.

Inntektsutviklingen i 1960-årene viser særlig to felter som er mindre tilfredsstillende. Dette har

vi til felles med alle land på vårt økonomiske utviklingsnivå.

Det første gjelder lavtlønnsproblemene. Et utvalg med representanter for organisasjonene og staten har nettopp lagt fram et materiale om saken. Dette er lagt fram i Regjeringens kontaktutvalg.

I samband med denne saken vil jeg peke på at vi ikke har noen allment akseptert målsetting for inntektsfordelingen. Lavtlønnsgruppene vil naturlig kreve en mer rettferdig fordeling. Mange er enige med dem. Prinsipielt vil kanskje de aller fleste erklære seg for en mer rettferdig fordeling. Men dette prinsipp kommer lett i bakgrunnen når de enkelte grupper stiller sine egne krav. Det har vi sett nok av eksempler på også foran dette inntektsoppgjøret.

For min del tror jeg den kommende tid vil tvinge fram en jevnere fordeling av inntekter og formuer. Får denne målsetting gjennomslagskraft, vil en ikke finne noen enkel nøkkel til å løse saken. Som så ofte i sosiale og økonomiske forhold kan en utviklingsretning bare sikres ved at en rekke tiltak siktes inn mot det samme mål. Lønnspolitikken alene kan ikke løse det. Men det blir heller ikke bedre utjamning uten at også lønnspolitikken medvirker til det.

Det andre problemet jeg vil peke på er at endringene i reelle inntekter foregår gjennom lagt mer omfattende endringer i de nominalle inntekter. Prisstigningen følger inntektsstigningen som en skygge. Følgelig er krone-inntektene bare én side av saken. Gjennom innviklede regnestykker prøver en så å finne

ut hva den reelle inntektsutvikling har vært. Dette er også et felles problem for alle avanserte land. I stor utstrekning er dette en konsekvens av mekanismen i inntektsfordelingen. Den mest direkte veg til å bedre egen inntektsandel er å presse opp prisen på egen ytelse og innsats. Dette går som regel utover andre grupper som best kan gardere seg ved å sette opp egne priser. Den offentlige fastsetting av priser - i denne sammenheng også satsene for skatter og avgifter - går inn i denne samme prosessen.

La oss tenke oss at vi ønsker å realisere en bestemt inntektspolitisk målsetting hvor alle grupper er trukket inn, yrkesutøvere som trygdede. En slik målsetting, f.eks. uttrykt som disponibel realinntekt, kan fastsettes på ulike nominelle nivåer for lønninger, priser, avgiftssatser osv. Dersom en utelukkende var interessert i fordelingsresultatet, ville det spille en underordnet rolle på hvilket nominelt nivå en oppnådde den tilsiktede inntektsfordeling. I en åpen og konkurranseutsatt økonomi er derimot det nominelle lønns- og prisnivå av sentral betydning. Dertil kommer at selve fordelingsprosessen i seg selv har en rekke bivirkninger også av stor samfunnsøkonomisk betydning. Undersøkelser som har vært foretatt synes klart å indikere at en bedring i disponibel realinntekt som er oppnådd ved en relativt sterk nominell inntektsbedring som siden langt på vei spises opp av økte priser og skatter, etterlater langt større misnøye enn om samme reelle resultat ble oppnådd gjennom mer beskjedne nominelle inntektsøkinger som i større grad var reelle.

Gjennom det arbeid som blant annet er utført av tekniske beregningsutvalg har vi fått bedre innsikt i virkninger og vekselvirkninger av økonomiske faktorer av betydning for inntektsutviklingen. Det er ingen tvil om at en ved mer direkte bruk og tilpasning av enkelte tiltak kunne realisere en inntektspolitisk målsetting med en svakere nominell glidning enn vi har opplevd i 1960-årene.

Her vil jeg imidlertid igjen understreke at den frie avtalerett har en sterk tradisjon i vårt land. Det er bygget opp organisasjoner i arbeids- og næringslivet som har skaffet seg stor innsikt og erfaring og som har utvist stort samfunnsansvar. Det, har derfor vært utbredt skepsis mot at myndighetene for sterkt blandet seg inn i inntektsoppgjørene. Også myndighetene har vært tilbakeholdne for ikke å svekke den ansvarskjensle og vilje til å finne løsninger som hviler på ansvarlige forhandlingsparter. For staten kan dessuten konstitusjonelle forhold spille inn.

Det avgjørende for omfanget og formene for et mer forpliktende samarbeid mellom staten og organisasjonene om inntektspolitikken vil være hvorvidt alle parter selv ser seg tjent med et mer utstrakt samarbeid. Det er mulig vi kan gå inn i en utvikling da en slik interesse blir mer markert. Det henger blant annet sammen med vanskelighetene med å få løst lavtlønnsproblemene gjennom lønnsforhandlinger alene. Den sterke nominelle lønns- og prisstigning ved de senere års inntektsoppgjør kan virke i samme retning. Det

samme kan gjelde utviklingen av skatte- og avgifts-systemet blant annet i forbindelse med den planlagte reduksjon av pensjonsalderen, og ytterligere bedringer i folketrygdens ytelser.

I et lite land, med relativt oversiktlig økonomi og god personkontakt mellom myndighetene og arbeids- og næringslivets organisasjoner, burde det være mulig å få til et hensiktsmessig samarbeid om inntekts-politikken. Fra Regjeringens side er en innstilt på etter hvert å foreta en fordomsfri prøving av de forhold som har betydning for formene for et mer forpliktende samarbeid på dette område.

Jeg vil alvorlig minne om den oppgaven det norske folk har tatt på seg, med å gjennomføre retten til en lavere pensjonsalder fra 1. januar 1973. Dette vil være et meget betydelig sosialpolitisk løft, og det vil ha merkbare økonomiske virkninger - framfor alt i det første gjennomføringsåret 1973. Alle grupper med arbeid og inntekter må være med på dette løft, og innfri alle partiers løfte om en pensjonsalder som dermed bringes i samsvar med den høyeste pensjonsalder som ellers finnes rundt i Europa.

Som nevnt fører blant annet den teknologiske utviklingen til sterke brytninger og endringer i samfunnet. Dette har på den ene siden økt erkjennelsen av behovet for samfunnets planlegging og styring slik at de teknologiske framsteg kan nyttes til beste for menneskene. På den andre siden har det samtidig vokst fram en sterk sosial selvbevissthet, med et allment menneskelig krav om større medbestemmelse i

forhold og avgjørelser som i stor grad bestemmer menneskets egen situasjon i hverdagen.

Dette fører blant annet til kravet om mer demokratiske omgangsformer og et mer likeverdig medarbeiderskap i arbeidslivet og i det daglige virke. Disse tendenser har en lang historie, men de har i de senere år manifestert seg langt sterkere enn før. Det skal vi være glade for. De sentrale deler av arbeiderbevegelsens demokrati-program er i samsvar med tanker og behov som opptar store grupper av mennesker på ulike arbeidsplasser og i forskjellige situasjoner. Disse strømninger finnes ikke bare i våre industribedrifter. De finnes på arbeidsplassene i alle næringer, og i offentlig administrasjon og virksomhet. Vi møter den samme holdning hos ungdom som søker inn til våre utdanningsinstitusjoner eller som gjør sin militærtjeneste. Og vi finner de samme behov ved mange av våre sosiale institusjoner.

Det er brede ønsker og krav om dette, og det er i vår tid rike muligheter for å gå videre med å virkeliggjøre demokratiet i hverdags- og arbeidslivet. Det krever imidlertid åpenhet og evne og vilje til å ta gamle seder og skikker opp til fordomsfri prøving i lys av dagens krav. Dette gjelder ikke bare i det private næringslivet, men også i offentlig virksomhet.

Sett i tidsperspektiv er det et moderat forslag Regjeringen har lagt fram i Stortinget, om innføring av bedriftsforsamlinger i industriaksjeselskaper. Dette er bare et skritt på vegen i arbeidet for et mer tidsmessig bedriftsdemokrati. Når en har valgt å begynne med industriaksjeselskapene, er det delvis

fordi de organisasjonsmessig og lovteknisk ligger vel til rette for denne reform. Men det er også fordi en nyordning her når et betydelig antall lønnstakere som har sitt virke i industrien.

Regjeringen har av flere grunner valgt formen med lovforslag. For det ene var det her ikke mulig å nå fram med en tilfredsstillende løsning på annen måte. Da må saken nødvendigvis tas opp og avgjøres på det politiske plan. En rekke viktige reformer i arbeidslivet er tatt opp og løst på denne måten. Dette reduserer ikke verdien av de framsteg som er skapt gjennom frivillige avtaler mellom organisasjonene i arbeidslivet. Det svekker heller ikke grunnlaget for et slikt samarbeid i framtiden.

Jeg tror det er en alminnelig erfaring at en ofte lar fortidens tradisjoner veie for tungt ved vurderingen av nye reformer. Det nye skal imidlertid møte framtidens krav. Teknologien er vel framtidsrettet, men fortidens overleveringer tynger sterkt i politiske, økonomiske og sosiale forhold og avgjørelser. De fleste nye tiltak av betydning ble først møtt av en mur av skepsis og innvendinger. Ofte etter kort tid blir det meste sett på som den naturligste ting av verden.

I en behandling av målrettet samfunnsplanlegging, kan det være fristende å minne om den sterke politiske strid da vi tok i bruk et middel som nasjonalbudsjettet. I dag ser alle politiske kretser dette som et uunnværlig hjelpemiddel. Nå er det aktuelle diskusjonstema hvordan vi ytterligere kan forbedre statens langtids-

planlegging og langtidsbudsjettering.

Jeg er sikker på at når folk om noen år ser tilbake på de reformer som nå er foreslått om bedrifts-demokratiet, vil få forstå den meningsforskjell som ennå er til stede i denne sak.

Saken er for tiden til behandling i Stortinget. Der har Arbeiderpartiet ikke flertall. Men jeg kan for min del ikke tro at det i Stortinget er noe flertall for å stanse eller avspore det moderate forslag Regjeringen har lagt fram. Jeg regner med at det blir vedtatt.

Selvsagt vil bedriftsforsamlingen føre til endringer i de konvensjonelle maktforhold i bedriftene. Det er formålet med det. En kan ikke øke lønnstakernes medbestemmelse uten å redusere makten i de konvensjonelle sentra. Lønnstakerne er ikke ute etter skuebrød. De er ute etter reell medbestemmelse i avgjørelser som gjelder deres egen arbeidsplass og deres egen hverdag.

Jeg har her drøftet en del utviklingstendenser og områder innenfor samfunnslivet hvor vi i dag ser behovet for at en målrettet samfunnsplanlegging og offentlig innsats ikke bare må aksepteres, men betraktes som en nødvendighet. Disse samfunnsoppgaver har fått en karakter og dimensjon som løfter dem over bedriftsplanet. Dette betyr ikke at det private næringsliv kan meddeles ansvarsfrihet for løsninger av oppgavene. Både vil næringslivet ha sin plass ved drøftingene av de målsettinger og planer en trekker opp, og det vil ofte ha et hovedansvar for gjennomføringen.

Med bakgrunn i debatten om et utvidet samarbeid i Vest-Europa, kan det være på sin plass å understreke de internasjonale aspekter ved de samfunnsspørsmål jeg har drøftet. For de fleste saker vil en meget snart innse at nasjonal samfunnsplanlegging nok er nødvendig, men alene ikke tilstrekkelig i en tid hvor så mange sentrale samfunnsspørsmål krysser de nasjonale grensene. De økonomiske vekstspørsmål er her sentrale. Vi hadde i fjor en klar føling av hvor det kan bære hen når de enkelte land isolert tar avgjørelser i valutaspørsmålene. De internasjonale selskaper som i kraft av sin størrelse og sine ressurser vil spille en viktig rolle i den økonomiske vekst i industrilandene, vil bare kunne kontrolleres effektivt på felles internasjonal basis. Et internasjonalt regelverk vil også gjøre det lettere å etablere et effektivt bedriftsdemokrati innenfor slike selskaper.

Heller ikke/^{kan} miljøvernspørsmålene løses på nasjonalt grunnlag alene. Bare gjennom et felles regelverk og ved samordnede tiltak kan vi ha håp om å overvinne forurensningene i internasjonale farvann og i tilknytning til moderne industri. Bevaring av fiskeressursene kan bare skje gjennom internasjonale avtaler og reguleringer. Fiskerigrensene kan ikke løse dette hovedspørsmål i landenes framtidige fiskeripolitikk. En målrettet nasjonal samfunnsplanlegging vil derfor på mange områder bare hvile på et realistisk grunnlag når den inngår i et videre internasjonalt eller regionalt samarbeid.

All videre utvikling av målrettet samfunnsplanlegging og styring vil i Vårt land være samordnet med

et udiskutabelt krav om å bygge videre på det politiske demokrati. Demokratiet skal ikke bare opprettholdes. Det skal utvikles og utdypes slik et stadig bedre utdannet folk naturlig vil kreve det. Vår politiske samfunnsform skal være det opplyste folkestyre.